К56

3012-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

КОВМІР Олена Миколаївна

УДК 37.036: 374+78

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

13.00.02 – «Теорія та методика музичного навчання»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

НБ НПУ

100083403

6999

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

КИЇВ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Київському національному університеті культури і мистецтв, м. Київ.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ПОПЛАВСЬКИЙ Михайло Михайлович,
Ректор Київського національного університету культури і мистецтв.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ГУЗІЙ Наталія Василівна,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри педагогічної творчості;

кандидат педагогічних наук, доцент
СВЕРЛЮК Ярослав Васильович,
Рівненський державний гуманітарний університет,
доцент кафедри духових та ударних інструментів.

Захист відбудеться 12 травня 2010 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 9 квітня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **А. В. Козир**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Глобальні зміни у нашому суспільстві висувають пріоритетну проблему виховання висококультурної, інтелектуальної, творчої особистості, здатної сприймати і примножувати художні цінності у всіх сферах життєдіяльності. Розв'язання цього важливого завдання органічно пов'язане із сучасним осмисленням художнього виховання, пошуком таких естетичних орієнтирів і норм, які забезпечать культурну, духовну життєздатність підростаючого покоління на основі естетичних ідеалів, творчого самовираження і самовиховання.

У директивних документах «Національна доктрина розвитку освіти України» (2002 р.) і законах України «Про освіту» (1991 р.) та «Про позашкільну освіту» (2000 р.) підкреслюється необхідність створення продуктивних умов для творчої діяльності школярів і забезпечення їх самореалізації в поліаспектній соціокультурній діяльності. У різноманітній художньо-естетичній діяльності інституцій позашкільної освіти здійснюється більш активна реалізація їх інтелектуальної, морально-етичної, а головне, духовної сфери, оскільки організація цього процесу базується на принципах добровільності виявлення інтересу до тих гуманітарних знань, які виходять за межі шкільної програми, стимулюють самотворчість учнів, а звідси – сприяють і виробленню у них свідомих ціннісно-орієнтаційних пріоритетів, що стають підґрунтям подальшого розвитку їх творчого мислення.

Шлях до розкриття сутності музичного мислення лежить через загальні форми філософського трактування поняття мислення як найвищої форми активного відображення об'єктивної реальності, що включає спрямоване, опосередковане і узагальнене пізнання об'єктом зв'язків і відношень предметів і уявлень (А. Бергсон, В. Швирьов), творче осягнення нових ідей та прогнозуванні дій (Е. Гуссерль, М. Хайдеггер); мислення як процес художнього освоєння дійсності (Ю. Афанасьєв, Ю. Воробей, І. Гризова, В. Іванов, Т. Количева, В. Мазепа), своєрідність розгортання мисленнєвого процесу в художньо-творчому акті (М. Каган, В. Малахов, С. Раппопорт) та художньо-рецептивній діяльності (Б. Мейлах, О. Лілов, О. Мелік-Пашаєв).

У психолого-педагогічній науковій літературі розкрито погляди на специфіку мислення, його змістові компоненти, механізми функціонування (Г. Костюк, В. Пєтухов, С.Рубінштейн), визначення внутрішніх факторів регуляції його розвитку (Б. Ананьєв, А.Брушлинський, В. Давидов, С. Максименко, В. Моляко, Я. Пономарьов, О. Тихомиров, І. Якиманська, Л. Яковенко); особливості формування мислення в підлітковому віці (Л. Виготський, Д. Ельконін, З. Калмикова, О. Матюшкін, Д. Фельдштейн).

Широкоаспектне висвітлення феномену «музичного мислення» спостерігається в мистецтвознавчій літературі (Б. Асаф'єв, М. Арановський, Н. Горюхіна, Л. Дис, І.Котляревський, І. Ляшенко, Л. Мазель, В. Медушевський, Є. Назайкінський, І. Пясковський, Г. Ципін, С. Шип, Б. Яворський).

У наукових працях у галузі музичної педагогіки обґрунтовано ефективність розвитку музичного мислення у процесі музичного сприймання

(М. Барановський, В. Остроменський, О. Ростовський, О. Рудницька); усвідомлення та розуміння змісту музичного твору, його художньо-образної специфіки (В. Петрушин, Н. Батюк); формування музичного мислення у процесі музичної підготовки майбутніх фахівців (О. Бурська, Н. Мозгальова, О. Піхтар, Я. Сверлюк).

Значна кількість наукових праць присвячена дослідженню творчого процесу у позашкільних навчальних закладах та виховання особистості у різних видах творчої діяльності (Н. Гузій, В. Кірсанов, М. Коваль, Л. Масол, М. Поплавський, Г. Пустовіт, І. Смолюк, Т. Сущенко), музично-творчого розвитку учнів в умовах дозвілля (Б. Брилін, Н. Слободяник).

Аналіз наукової літератури переконує, що проблема формування музичного мислення підлітків є багатоаспектною і вимагає міждисциплінарного дослідження, особливо у позашкільних навчальних закладах. Разом з тим, складність вирішення проблеми формування музичного мислення підлітків у процесі художньо-творчої діяльності в закладах позашкільної освіти, її недостатня теоретична та методична розробленість зумовила низку суперечностей: між принциповим визначенням поліфункціональності музичного мислення і, фактично, недооцінкою його специфіки в методичній системі музичного виховання підлітків у позашкільній освіті; між спрямованістю на застосування інноваційних підходів стосовно формування музичного мислення підлітків та існуючою практикою художнього виховання засобами мистецтва у позашкільних навчальних закладах.

Таким чином, актуальність проблеми формування музичного мислення підлітків та її недостатня розробленість у музичній науковій теорії і практиці визначили тему дисертаційного дослідження: *«Педагогічні умови формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах»*.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконане дисертаційне дослідження пов'язане з комплексною науково-дослідною темою Київського національного університету культури і мистецтв «Педагогічні й рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля» (№ державної реєстрації 0107U009540). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Київського національного університету культури і мистецтв (протокол № 6 від 30.06.2004 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 2 від 22.02.2005 р.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – процес музичної підготовки підлітків у позашкільних навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування музичного мислення підлітків у процесі художньо-творчої діяльності позашкільних навчальних закладів.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

- проаналізувати наукові праці з досліджуваної проблеми й узагальнити теоретичні засади формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах;

- теоретично обґрунтувати сутність, зміст та функціональну обумовленість музичного мислення підлітків;
- визначити та обґрунтувати педагогічні принципи організації музично-творчої діяльності в умовах позашкільної освіти;
- дослідити стан сформованості музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах;
- розробити критерії, показники та рівні сформованості музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах;
- розробити та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах.

Теоретико-методологічною основою дослідження є філософські, психолого-педагогічні концепції про творчу особистість та умови її реалізації в соціокультурному просторі (Б. Ананьєв, К. Альбуханова-Славська, Г. Балл, І. Бех, Л. Божович, І. Кон, В. Мазепа, В. Малахов, В. Моляко, А. Петровський, В. Рибалка, К. Роджерс,); наукові дослідження в галузі музичного виховання про творчий розвиток особистості з акцентом на інтелектуальну сферу діяльності у художньо-творчому процесі (Е. Абдуллін, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Щолокова); науково-педагогічні положення про специфіку виховної роботи та вимоги її реалізації у позашкільних навчальних закладах (Л. Масол, Г. Пустовіт, Т. Сущенко).

Методи дослідження. У відповідності з окресленими завданнями в дисертаційній роботі застосовано: загальнонаукові *теоретичні методи* для аналізу філософської, мистецтвознавчої, педагогічної, психологічної літератури з досліджуваної проблеми; визначення сутності, змісту і функцій музичного мислення підлітків; обґрунтування специфіки художньо-творчої діяльності позашкільних навчальних закладів; *емпіричні методи:* діагностичні (опитування, бесіди, інтерв'ювання); обсерваційні (констатувальний, формувальний експеримент); праксиметричні (аналіз результатів експериментальної роботи); методи комп'ютерного статистичного опрацювання отриманих даних.

Організація дослідження. Наукове дослідження проводилося протягом 2004 – 2009 років у три етапи.

Перший етап (2004 р.) – теоретико-аналітичне вивчення стану проблеми у науковій літературі; сформульовано мету, об'єкт, предмет дослідження; розроблено програму дослідно-експериментальної роботи.

Другий етап (2004 – 2005 рр.) – здійснено констатувальний експеримент; обґрунтовано педагогічні умови та розроблено методику формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах естетичного профілю.

Третій етап (2005 – 2009 рр.) – проведено експериментальну перевірку ефективності педагогічних умов та методики формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах; здійснено узагальнення здобутих експериментальних даних на рівні якісного і кількісного аналізу.

У дослідженні взяли участь 467 осіб, серед яких: 267 осіб – учні підліткового віку; 35 осіб – педагоги, керівники гуртків; 91 особа – батьки учнів позашкільних навчальних закладів.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

уперше

– теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування музичного мислення підлітків у художньо-творчій діяльності позашкільних навчальних закладів;

– введено в науковий обіг поняття «функції музичного мислення»;

– розроблено критерії, показники та рівні сформованості музичного мислення підлітків;

уточнено

– сутність, зміст та функції музичного мислення підлітків;

– науково-теоретичні підходи до з'ясування понять «музичне мислення» та «художньо-творча діяльність»;

подальшого розвитку дістала

– проблема цілеспрямованої орієнтації навчально-виховного процесу позашкільних навчальних закладів на формування творчої особистості учнів підліткового віку, а також на активізуючу взаємодію та продуктивну реалізацію в цьому процесі функцій музичного мислення з акцентуацією на їх поліфункціональну обумовленість.

Практичне значення дослідження полягає в розробці педагогічних умов і впровадженні в практику методики, що забезпечує продуктивну результативність сформованості музичного мислення підлітків у процесі поліаспектної художньо-творчої діяльності позашкільних навчальних закладів. Методичні матеріали дисертаційного дослідження впроваджені в практику навчально-виховного процесу у Київському національному університеті культури і мистецтв для розширення основного фонду дисциплін «Музична педагогіка», «Теорія та методика музичного виховання» та «Музична психологія» (довідка №1335 від 21.12.2009). Матеріали дослідження можуть бути використані в практиці мистецької освіти: у процесі підготовки фахівців позашкільних навчальних закладів; у розробці навчально-методичних посібників, підручників і програм; в організації різних видів практики у системі підвищення кваліфікації працівників освіти, культури і мистецтв.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження було висвітлено на *міжнародній* науково-теоретичній конференції «Україна в контексті євроінтеграції» (Суми, 2005); *всеукраїнських* науково-практичних конференціях: «Художня освіта і суспільство XXI століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри» (Київ, 2004); «Духовна культура як домінанта українського життєтворення» (Київ, 2005); «Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства» (Київ, 2005); «Теоретичні та практичні питання культурології» (Мелітополь, 2008) та на щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького

складу, докторантів, аспірантів, магістрів та студентів Київського національного університету культури і мистецтв «Дні науки КНУКіМ» (Київ, 2003 – 2009).

Результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Дитячо-юнацької музичної вокально-хореографічної студії «Світанок» Голосіївської районної адміністрації м.Києва (довідка № 6 від 29.03.07 р.), районного будинку культури м. Новомиргорода Кіровоградської області (довідка №381 від 18.07.08 р.), а також у спеціалізованій школі з поглибленим вивченням англійської мови №246 Дніпровського району м. Києва (довідка №25 від 29.05.09 р.).

Вірогідність та аргументованість наукових результатів і висновків забезпечено теоретичним і методичним обґрунтуванням його висхідних положень; застосуванням комплексу засобів, форм та методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; зорієнтованістю на сучасну методологію дослідження; здійсненням порівняльного аналізу здобутих якісних і кількісних результатів проведеного дослідження та їх обробки методами математичної статистики.

Публікації. Основні положення і результати дисертаційної роботи викладено у 11 одноосібних публікаціях автора, з них 6 – у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (301 найменування, з них 6 – іноземною мовою). Повний обсяг тексту дисертації – 208 сторінок, з них 186 сторінок основного тексту. Робота містить 2 таблиці, 13 рисунків, що разом з додатками становить 30 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, окреслено методологічні та теоретичні засади науково-дослідної роботи, методи та етапи дослідження, представлено наукову новизну, теоретичне і практичне значення дослідження, охарактеризовано результати апробації, їх вірогідність та аргументованість, описано структуру дисертації.

У першому розділі – *«Теоретичні засади формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах»* – здійснено аналіз наукових джерел з філософії, психології, музикознавства, педагогіки та музичної педагогіки з метою розкриття теоретичних та методологічних основ дослідження, сутності, змісту та функціональної обумовленості досліджуваного феномену з орієнтацією на специфіку його розвитку учнів підліткового віку, роль художньо-естетичного виховання у процесі формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах.

Аналіз наукових джерел в аспекті теоретичного обґрунтування феномену музичного мислення дає підстави стверджувати багатоаспектний підхід у розгляді цього питання з акцентом на специфіку взаємодії особистості й мистецтва музики, підґрунтям якої виступає її інтелектуальний потенціал.

Погляд на музичне мислення як соціокультурний феномен, що відображає особистісне ставлення людини до музичного мистецтва висвітлено у працях М. Арановського, Б. Асаф'єва, О. Костюка, О. Рудницької, А. Сохора, Ю. Цагареллі, О. Щолокової, Б. Яворського; питання розвитку музичного мислення з позицій провідних педагогічних концепцій, концентруючи наукові винаходи на формування художньо-образного, музично-виконавського, творчо-синкретичного мислення спостерігається у дослідженнях Н. Батюк, О. Бурської, А. Корженевського, Н. Мозгальової, О. Ростовського, Г. Падалки, Л. Яковенко; положення про актуалізуючий вплив структурно-функціонального комплексу музичних якостей особистості на формування музичного мислення має обґрунтування у працях Л. Мазеля, В. Медушевського, Є. Назайкінського.

Здійснений аналіз наукових джерел дозволив дійти висновку про те, що у складній структурі розумової діяльності особистості визначальною домінантом є інтегративна сукупність (ансамбль) їх інтелектуальних властивостей. Відповідно до цього, феномен *музичного мислення* розглядаємо як динамічно-інтегративну властивість особистості, що обумовлюється взаємозалежністю і взаємодією пізнавальної, емотивної, аксіологічної, комунікативної, рефлексивної та перетворювальної його функцій в поліаспектній музичній діяльності. При цьому, інтеграція функцій музичного мислення створює цілісну систему його структурно-функціональної організації, забезпечуючи опосередкований вплив на результативність цього процесу завдяки реалізації його функцій в залежності від специфікорваних рольових ознак кожної з них. При такому підході поняття *«функції музичного мислення»* ми розглядаємо як закономірно організовану, багаторівневу систему в якій взаємодіють поліаспектні зв'язки пізнавальної, емотивної, аксіологічної, рефлексивної, перетворювальної функцій.

У дослідженні визначено та обґрунтовано *пізнавальну функцію* музичного мислення, що виступає як опосередковане пізнання дійсності через мистецтво музики і забезпечується скоординованою взаємодією когнітивних процесів зорієнтованих на осмислене розуміння художньої ідеї, музичної образності, закономірностей звукової і семантичної структурованості, особливостей формоутворення і жанрово-стилістичних ознак, проникнення в сутність музичного явища.

Визначено *емотивну функцію* музичного мислення, що характеризується предметністю своєї «присутності» у художньому творі в ракурсі емоціогенної інформації, що містить емоційні наміри автора та ймовірне емоційне реагування особистості на музичну дійсність, зорієнтовуючи формування емоційно-забарвленої думки, основою якої є цілісне образне уявлення музичного твору, осягнення його сутності через емоційну інтеграцію звукового матеріалу, ґрунтуючись на музичному переживанні, що виступає важливим індикатором дієвості інтелектуального аспекту художньо-емоційного осягнення музичного твору.

Виділено *аксіологічну функцію,* що сприяє формуванню ціннісних новоутворень особистості через осмислення та усвідомлення духовних пріоритетів мистецтва музики. Саме аксіологічна домінанта зорієнтовує на усвідомлення художньо-естетичних цінностей музичного мистецтва, що опановується і є результатом зростання художньо-естетичної культури особистості.

Комунікативна функція музичного мислення зорієнтовує на музично-комунікативний зв'язок, тобто специфічне спілкування з мистецтвом музики на рівні взаємодії художньої інформації та суб'єктивної моделі її розуміння в ракурсі діалогу, зорієнтовуючи на продуктивність музичної свідомості у діалозі з музичним твором, а мисленнєвий акт на пізнання та усвідомлення авторської концепції художньої образності музичного твору, поряд з одночасним наповненням її суб'єктивним змістом.

Рефлексивна функція музичного мислення забезпечує усвідомлення стратегіальних орієнтирів, а також власних дій та у процесі опанування та інтерпретації мистецтва музики в його істотних ознаках і виявляється у самокритичності стосовно ідей, суджень, умовиводів, пов'язаних з мистецтвом музики, в адекватності оцінки власних творчих можливостей зорієнтованих на самовдосконалення, в усвідомленому самоаналізі індивідуальних досягнень у сфері художньо-творчої діяльності.

Перетворювальна функція музичного мислення забезпечується усвідомленням проектувальних засобів спрямованих на досягнення перетворювальної мети з орієнтацією на пошук та використання способів і прийомів у процесі музично-творчої діяльності і реалізується осмисленою репрезентацією спектру ідей з акцентуалізацією на засвоєння варіативних засобів художньої взаємодії з мистецтвом музики та усвідомленим виробленням індивідуальної інтерпритації музичного твору з конкретизацією адекватних художніх засобів на основі «бачення взірцевого еталону».

Мистецька педагогіка як виховний процес у специфічній сфері життєдіяльності особистості ґрунтується на основних положеннях, які визначають її сутність і специфікацію – це зміст, методи, форми організації та наукові педагогічні принципи. Згідно з метою дослідження визначено та обґрунтовано принципи формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах: гуманістичної спрямованості навчально-виховного процесу, співтворчості і співробітництва, культуровідповідності, культуротворчості, інкультурації, етноспецифічного детермінізму, «педагогіки паралельної дії».

Дослідженням доведено, що позашкільні навчальні заклади сприяють гармонійній реалізації всіх функцій музичного мислення, забезпечуючи умови для діяльності, що сприяє використанню творчих можливостей вихованців. Художньо-творчу діяльність у позашкільних навчальних закладах визначаємо як процес усвідомлення підлітками духовних цінностей, в основі якого лежить багатогранна діяльність в умовах вільного вибору форм та добровільної участі в них.

У другому розділі – *«Педагогічне керівництво процесом формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах»* – проаналізовано дані, отримані під час констатувального дослідження щодо стану і проблем педагогічної організації в позашкільних навчальних закладах у контексті зазначеної проблеми, обґрунтовано педагогічні умови, викладено педагогічну методику формування музичного мислення підлітків, подано результати її апробації.

Аналіз наукових джерел, теоретичне обґрунтування проблеми розвитку музичного мислення підлітків у позашкільних закладах дозволило спрямувати дослідно-експериментальну роботу на вивчення стану організації художньо-творчої діяльності цих закладів з метою визначення сутності різних поглядів, керівників гуртків та викладачів на проблему розвитку музичного мислення учнів підліткового віку; змістового наповнення поліаспектної музичної діяльності з акцентуалізацією на розвиток музичного мислення; мотивації батьків та їх дітей до участі у різних за напрямами, видами та формами музичної діяльності у позашкільних закладах освіти; діагностування рівнів сформованості музичного мислення учнів підліткового віку.

Результати констатувального експериментального дослідження дозволили визначити блоки проблем, що потребують вирішення, а саме: відображення світоглядних позицій підлітків: з'ясування музичних уподобань, загально-естетичної ерудованості; розширення естетично-ціннісних орієнтацій у галузі мистецтва музики; поглиблення знань в історичному та музикознавчому аспекті розвитку музичного мистецтва з метою підвищення загальної художньо-естетичної освіченості підлітків у царині мистецтва музики; необхідність формування нових знань у галузі музичного мистецтва; проблеми, пов'язані з недостатньою поінформованістю, яка спричиняє дезорієнтацію в жанрово-стильових різновидах мистецтва музики; актуалізація усвідомленого споживання продукції музичного мистецтва; емоційної лабільності; творчо-пошукового впливу музики на музично-естетичний тезаурус підлітка; активізація різнобічного впливу сучасного музичного мистецтва на учнів підліткового віку у системі позашкільної освіти; висвітлення й корекція особистісного досвіду музично-виконавської діяльності, що визначає диференціацію естетичних оцінних суджень, вияв самотворчості; окреслення низки проблемних питань, що існують у практиці музичного навчання та виховання підлітків у ситемі позашкільної освіти та визначення шляхів їх вирішення.

У дисертаційному дослідженні на основі проведення констатувального експерименту було визначено і науково обґрунтовано *критеріальний апарат* стосовно рівневих параметрів сформованості музичного мислення підлітків.

Основними критеріями сформованості *пізнавальної функції* музичного мислення виступають: міра вияву усвідомленого осягнення художньо-образної концепції музичного твору; міра усвідомленого визначення логіко-конструктивної побудови музичного твору; міра усвідомленого визначення стратегії інтерпретації твору музичного мистецтва. Узагальненими показниками визначених критеріїв мають слугувати: усвідомлене осягнення смислової предметності художньої образності музики; обізнаність у визначенні формоутворюючих параметрів музичного твору; обізнаність у визначенні й тлумаченні жанрово-стилістичних ознак музики; обізнаність у визначенні художніх засобів адекватно виробленій інтерпретаційній концепції музичного твору.

Основні критерії сформованості *емотивної функції* музичного мислення – міра усвідомленого проникнення в емоційно-художній контекст твору; міра усвідомленого визначення змістовно-емоційної сутності музичного твору; міра усвідомленого визначення емоційно-осмисленої реакції та асоціативних відчуттів

на естетичну домінанту музичного твору. Узагальненими показниками є: усвідомлення емоційно-художньої транскрипції образних значень музичного твору; тлумачення емоційної палітри виразності художніх засобів музичного твору; емоційне та асоціативне відображення звукообразного смислу реальності, що міститься у музичногму творі в інтерпретаційному аспекті.

Основні критерії *аксіологічної функції* музичного мислення визначаються: мірою усвідомлення провідних функцій музичного мистецтва; усвідомленням художньої значущості музичного твору; наявністю ціннісно-орієнтаційних диспозицій у процесі усвідомлення концепції музичного твору. Показниками визначених критеріїв є: ставлення до музичних явищ з аксіологічних позицій; розуміння мистецтва музики з позицій унікальної художньої цінності; обгрунтованність умовиводів стосовно еталонно-оцінного ставлення до відображення художньо-естетичних обрисів у змісті музичного мистецтва.

Критерії *комунікативної функції* музичного мислення передбачають: осмислення процесу мистецької комунікації (спостереження, коригування, реалізація); усвідомлення мистецького діалогу в поліаспектній художньо-творчій діяльності; проектування особистісного комунікативного контуру у процесі співтворчості. Показники: розуміння оптимальної комунікативної взаємодії у різних видах і формах художньо-творчої діяльності; спрямованість на реалізацію творчого діалогу та міжособистісної взаємодії; зорієнтованість на продуктивну реалізацію особистісних продуктивних внутрішніх сил у процесі співтворчості.

Критерії *рефлексивної функції* музичного мислення характеризуються: мірою самоосмислення індивідуальної діяльності особистості у художньо-творчому процесі; прояву самокритичності стосовно ідей, суджень, умовиводів, пов'язаних з опануванням мистецтва музики; оцінки результатів самореалізації в поліаспектній художньо-творчій діяльності та самооцінки особистісних творчих можливостей. Показниками є: адекватність оцінки власних творчих можливостей, зорієнтованих на самовдосконалення; самооцінка власних дій у процесі опанування та інтерпретації мистецтва музики в його істотних видових і жанрових ознаках; самоаналіз індивідуальних досягнень у сфері художньо-творчої діяльності.

Критерії *перетворювальної функції* музичного мислення визначаються: мірою усвідомленого вияву проектувальних засобів музичної діяльності, спрямованих на досягнення перетворювальної мети; зорієнтованістю на пошук та використання способів і прийомів музично-образного концепту твору; проникненням у зміст художньої образності твору та його художньої інтерпретації на засадах абстрагованого бачення «взірцевого» еталону. Показниками визначених критеріїв виступають: прояв цілеспрямованості на продуктивність індивідуальних досягнень з орієнтацією на творчість в опануванні мистецтва музики; осмислена репрезентація спектру ідей з акцентуалізацією на засвоєння варіативних засобів художньої взаємодії з мистецтвом музики; вироблення індивідуальної інтерпретаційної стратегії музичного твору з конкретизацією адекватних художніх засобів на основі визначеного еталонного зразка.

Дослідно-експериментальна робота надала можливість виявити рівні сформованості музичного мислення учнів у позашкільних закладах освіти, а саме: високий, достатній, середній, низький.

У процесі дослідження визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах:

Поетапність і систематичність навчально-виховного процесу, що передбачає цілеспрямований вплив на учнів відповідно до їх задатків, інтересів, інтелектуальних можливостей, сприяє усвідомленню та реалізації визначеної мети та завдань у навчальній та художньо-творчій діяльності, спрямовуючи вибір ефективних методів, форм та засобів їх здійснення з дотриманням єдності вимог і скоординованістю дій з боку керівників гуртків, викладачів, батьків з орієнтацією на поступову реалізацію сукупності тих динамічних процесів, що перебувають у систематичному зв'язку як у частковостях, так і в цілому.

Педагогічна взаємодія на основі діалогізації, що виступає як складна інтелектуальна взаємодія суб'єктів спілкування, що передбачає створення творчої діяльності в ракурсі суб'єкт-суб'єктних відносин, сприяє дотриманню ефективності зворотного зв'язку та одержанню нової інформації, обумовлюючи взаєморозуміння керівника гуртка, педагога і учня-підлітка як носіїв різних сенсових позицій на підґрунті самостійності, внутрішньої свободи, автономності прийняття рішення, усвідомленої спрямованості та творче співробітництво з акцентом на продуктивність формування музичного мислення учнів-підлітків.

Впровадження системи навчально-диференційованих завдань від репродуктивних з концентрацією типових мисленнєвих операцій, поряд із застосуванням реконструктивних, спрямованих на частково самостійний пошук до творчих – поліваріантного характеру, конкретизуючи певний етап сформованості музичного мислення суб'єкта. Дані завдання, в їх видовому розмаїтті, мотивують самостійний творчий пошук, спрямовують особистість на виявлення, перевірку та застосування своїх інтелектуальних можливостей, стимулюють до постановки та вирішення конкретизованих мисленнєвих завдань, де мислення у процесі розв'язання цих завдань виступає як внутрішній діалог, утворений з умовиводів підлітка, а розумовий процес постає як складність діалогів і дій, конкретні співвідношення яких і особливості їх взаємної організації визначають своєрідність мислення.

Введення варіативних форм діяльності (індивідуальних, колективних, дрібногрупових, репетиційних, концертних виступів) у навчально-виховний процес закладів позашкільної освіти та варіативне їх комбінування з орієнтацією на поступове ускладнення і диференціацію навчальних завдань створює умови для стійкого засвоєння учнями-підлітками фонду музично-теоретичних знань, сформованість самостійного творчого мислення, уміння адекватно оцінювати власну музичну діяльність, а також появи новоутворень, що характеризують розвиток творчого музичного мислення. При цьому, робота учнів в умовах різних за формою занять надає можливість реалізації їх інтелектуальних можливостей, потреб та інтересів, а також стимулює здійснення перебігу *переходу від репродуктивного виду навчальної діяльності до художньо-творчого пошуку* в його поліфункціональних видових ознаках.

Створення сприятливого психологічного клімату в організації поліаспектної музично-творчої діяльності дітей підліткового віку в позашкільних навчальних закладах здійснюється так, щоб в ній реалізувалися: атмосфера довіри, поваги, обміну духовними цінностями; педагогічна підтримка вихованця у визначенні соціального значення і особистісного смислу творів мистецтва і реальної дійсності; допомога учневі в уточненні власної мети художньо-творчої діяльності, осмисленні можливостей її реалізації, шляхів подолання перешкод, самореалізації, самоконтролі, самоаналізі, самооцінці, самокорекції діяльності; стимулювання свободи творчості, співтворчості.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на основі спеціально розробленої методики формування музичного мислення підлітків і була побудована таким чином, що впродовж трьох років учні позашкільного навчального закладу змогли оволодіти значним за обсягом репертуаром, комплексом музично-теоретичних знань, практичних умінь і навичок, розкрити особистісні творчі можливості в художньо-творчій діяльності, а головне, були зорієнтовані на динамічно-творчий розвиток музичного мислення з акцентуацією на його поліфункціональну обумовленість.

Стратегічними орієнтирами методики розвитку музичного мислення підлітків виступили: виховання творчої особистості, здатної до художньо-естетичного усвідомлення мистецтва музики самовираження та самоствердження в поліаспектній музично-творчій діяльності; активізація пізнавальних процесів підлітків з орієнтацією на розвиток творчого музичного мислення; збагачення емоційно-почуттєвої сфери на основі усвідомлення, розуміння різнопланового музичного матеріалу, що опановується; вираження особистісно-оцінного ставлення до мистецтва музики в його різнобарвності видів, жанрів і форм; стимулювання комунікативної функції мислення у процесі художнього спілкування з музикою; розгортання рефлексивних процесів у взаємодії з музикою; розширення загального музичного кругозору та досвіду художньо-творчої діяльності; створення стимулюючого і розвивального середовища у забезпеченні успішності інтелектуального розвитку підлітків; утвердження позиції підлітків як рівноправних учасників педагогічного процесу; створення атмосфери психологічної комфортності та орієнтація на позитивну результативність у процесі розвитку музичного мислення підлітків; забезпечення продуктивної взаємодії в системі «підлітки-батьки-керівники гуртків» в організації поліаспектної музично-творчої діяльності дітей підліткового віку в позашкільних закладах освіти.

Під час першого етапу (*інформаційно-орієнтовного*) було впроваджено низку традиційних організаційних заходів з урахуванням інтегративного підходу до змістового компонента діяльності хорового, інструментального, хореографічного гуртків у позашкільних освітніх закладах. Було впроваджено серії навчальних завдань, які диференціювались за ступенем складності як самого музичного матеріалу, так і характеру формування адекватних практичних умінь, у процесі їх опанування. Враховувалось, що конкретна деталізація змісту музики, виокремлення головного, суттєвого, поряд з використанням мисленнєвих прийомів аналізу, порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, узагальнення, оцінки, виявлення комунікативної сутності даного виду мистецтва,

проектувало у підлітків сформованість гнучкого творчого мислення. Доведено, що перший етап формуючого експерименту дозволив виявити позитивні зрушення в розвитку музичного мислення підлітків, де більш інтенсивного прояву набули пізнавальна, емотивна, комунікативна функції. Поряд з цим, інші функції, що входять у структуру музичного мислення підлітків, потребували подальшого педагогічного втручання.

На другому етапі (*технологічно-реалізаційному*) основними завданнями виступили: актуалізуючий розвиток усіх функцій музичного мислення з конкретизацією динамічного розгортання аксіологічної, рефлексивної, перетворювальної функції у взаємодії з мистецтвом музики, розширення загальної мистецької ерудиції та поглиблення досвіду художньо-творчої діяльності у поліаспектній художньо-творчій діяльності. До стратегічних прийомів цього етапу було віднесено: виконання учнями навчально-диференційованих завдань проблемного характеру; введення в практику опанування музичного матеріалу творів сучасних композиторів та значних за обсягом фольклорних доробків; застосування активних методів: дискусії, діалоги, колективний аналіз музичних творів, ескізне опрацювання музичного матеріалу, метод ілюстрації та ін. Одним із найскладніших видів діяльності, в яку залучалися учні, з педагогічних міркувань була поліаспектна інтелектуальна діяльність, спрямована на самоактуалізацію своїх творчих можливостей. Особлива увага приділялась синтетичним жанрам виконавської практики таким, як: вокально-хореографічна композиція, вокально-інструментально-хореографічна композиція та колективне виконавство у формі різних за типологією інструментальних ансамблів.

Третій етап (*результативно-узагальнюючий*) був спрямований на творчий самовияв учнів у процесі поліаспектної художньо-творчої діяльності з акцентом на прояв інтелектуальної активності учнів, що є вирішальним у розвитку всіх функцій музичного мислення підлітків як інтегративної цілісності. Найпоширенішою формою роботи з учнями на цьому етапі було проведення тематичних вечорів, концертних виступів серед широкого кола громадськості міста; участь у конкурсах, фестивалях та інших заходах, пов'язаних із визначними датами.

Концертний виступ був однією з ефективних форм музично-виконавської діяльності й передбачав мобілізацію зусиль підлітків на стимуляцію всіх функцій їх музичного мислення, поряд з акумуляцією виконавської надійності, що включає безпомилкове, чітке, необхідно-точне та усвідомлене інтерпретування музичного твору. Під час дослідження було звернено увагу на створення і втілення в концертну практику «еталонної» інтерпретації музичних творів завдяки використанню варіантності інтерпретаційних настанов.

Дослідженням доведено, що у процесі створення інтерпретації в колективному виконавстві вихованці опановували механізми творчості, оскільки еталонний результат, до якого вони докладали максимум зусиль, поставав як реально функціонуюча модель художньо-творчої діяльності, а всебічне вивчення репертуару, спроектованого для конкретного заходу, сприяло творчому опануванню іншого репертуару, необхідного в практичній діяльності учнів в умовах позашкільної освіти. Разом з тим було передбачено, що концертний виступ є певним комунікативним етапом педагогічно-спроектованої творчої взаємодії

між виконавцями і слухачами та підпорядкований меті набуття підлітками досвіду самореалізації у процесі художнього спілкування з акцентуацією на продуктивність вияву функцій музичного мислення.

Результати експерименту з формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах дозволили підтвердити ефективність запропонованої дисертантом методики. Динаміка показників за функціями музичного мислення (пізнавальною, емотивною, комунікативною, рефлексивною, перетворювальною) у підлітків була визначена й узагальнена шляхом статистичної обробки експериментального матеріалу. Методика порівняльного аналізу в педагогічному експерименті впроваджувалась у двох експериметальних (ЕГ1, N = 28 осіб; ЕГ2, N = 39 осіб) та двох контрольних (КГ1, N = 30 осіб; КГ2, N = 28 осіб). Вихідними даними, що підлягали статистичній обробці, були результати педагогічних зрізів, здійснених для виявлення динаміки змін сформованості функцій музичного мислення підлітків і проведених наприкінці кожного етапу: після інформаційно-орієнтовного, технологічно-реалізаційного, результативно-узагальнюючого.

Результати педагогічних зрізів стосовно сформованості функцій музичного мислення підлітків у контрольних та експериментальних групах фіксувалися за дванадцятибальною оцінною шкалою. Динаміку сформованості функцій музичного мислення підлітків у контрольних та експериментальних групах відображено в діаграмі на рис.1.

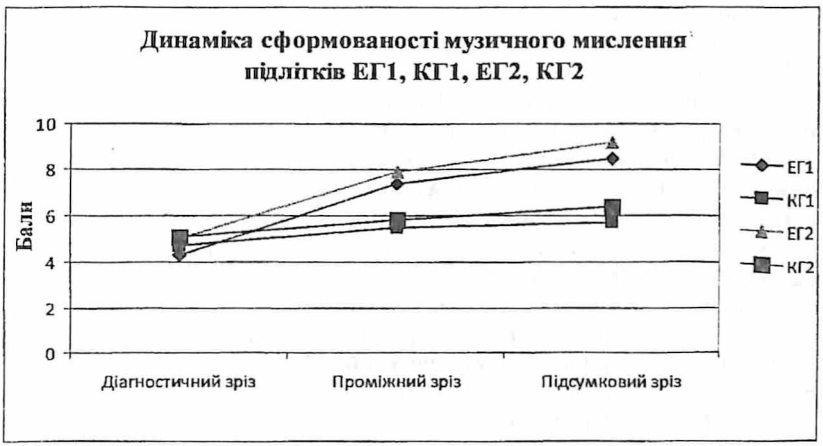

Рис.1. Динаміка сформованості музичного мислення підлітків ЕГ1, КГ1, ЕГ2, КГ2 (в балах)

Аналіз отриманих у результаті педагогічних зрізів даних засвідчив позитивні зміни показників рівнів сформованості всіх функцій музичного мислення підлітків, а також довів ефективність педагогічних умов та методики формування музичного мислення підлітків у закладах позашкільної освіти, що залежить від взаємодії та взаємозалежності пізнавальної, емотивної, аксіологічної, комунікативної, рефлексивної та перетворювальної його функцій в

поліаспектній музичній діяльності. Зіставлення результатів педагогічних зрізів показало, що в експериментальних групах значно збільшилася кількість учнів із високим (36%), достатнім (46%), середнім (18%), низьким – 0% рівнем сформованості музичного мислення, тоді як у контрольній групі високий рівень сформованості було виявлено у 1% учнів, достатній – 30% , середній – у 66%, а низький – у 3%.

Результати дослідно-експериментальної роботи свідчать про ефективність запропонованої методики формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах, що відображено в обгрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов та авторської методики. Отримані під час теоретичного і експериментального дослідження результати дозволили зробити такі висновки:

1. Теоретичне узагальнення та експериментальні засади вивчення проблеми музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах дали змогу розкрити його сутність, зміст та функції. Музичне мислення розглядається як динамічно-інтегративна властивість особистості, що характеризується взаємозалежністю і взаємодією пізнавальної, емотивної, аксіологічної, комунікативної, рефлексивної та перетворювальної його функцій в поліаспектній музичній діяльності. Дослідженням доведено, що структурно-функціональна організація музичного мислення є цілісною системою, яка функціонує в межах шести структурно-функціональних її компонентів, що з одного боку інтегрує структурні компоненти музичного мислення, а з іншого – опосередковує результати впливу через їхні функціональні ролі. Поняття «функції музичного мислення», визначається як закономірно організована, багаторівнева система, в якій взаємодіють поліаспектні зв'язки пізнавальної, емотивної, аксіологічної, рефлексивної, перетворювальної функцій.

2. Позашкільна мистецька освіта виступає як інтегративна система естетичної соціалізації, що грунтується на принципах гуманістичної спрямованості навчально-виховного процесу; співтворчості й співробітництва; культуровідповідності; культуротворчості; інкультурації; етноспецифічного детермінізму; принципі «педагогіки паралельної дії», а також включає цільовий, змістовний, інформаційний, предметний, процесуальний компоненти, та упорядковану множину дій та операцій, забезпечуючи безперервний творчий розвиток особистості, залучення її до активного процесу оволодіння культурними цінностями. Художньотворча діяльність у позашкільних навчальних закладах становить основу розвитку музичного мислення особистості, стимулює становлення певних інтелектуальних позицій, а саме: усвідомлене вираження емоційно-естетичного ставлення до твору і вміння розкрити його художньо-образний зміст; естетично-оцінну реакцію на власне виконання; комунікативну взаємодію у спілкуванні з мистецтвом, самокритичність стосовно своїх ідей, суджень, умовиводів, пов'язаних

з опануванням мистецтва музики; усвідомлене проникнення у зміст художньої образності твору та його художньої інтерпретації.

3. Результати констатувального експерименту дозволили визначити блоки проблем, що потребують вирішення, а саме: відображення світоглядних позицій підлітків: з'ясування музичних уподобань, загально-естетичної ерудованості; розширення естетично-ціннісних орієнтацій у галузі мистецтва музики; поглиблення знань в історичному та музикознавчому аспекті розвитку музичного мистецтва з метою підвищення загальної художньо-естетичної освіченості підлітків у царині мистецтва музики; необхідність формування нових знань у галузі музичного мистецтва; проблеми, пов'язані з недостатньою поінформованістю, яка спричиняє дезорієнтацію в жанрово-стильових різновидах мистецтва музики; актуалізація усвідомленого споживання продукції музичного мистецтва; емоційної лабільності, творчо-пошукового впливу музики на музично-естетичний тезаурус підлітка; активізація різнобічного впливу сучасного музичного мистецтва на учнів підліткового віку в системі позашкільної освіти; висвітлення й корекція особистісного досвіду музично-виконавської діяльності, що забезпечить диференціацію естетичних оцінних суджень, вияв самотворчості; окреслення проблемних питань, що існують у практиці музичного навчання та виховання підлітків у системі позашкільної освіти, та шляхів їх вирішення.

4. У дисертаційному дослідженні розроблено та науково обгрунтовано критерії, показники та рівні сформованості музичного мислення підлітків відповідно до визначених функцій музичного мислення. Згідно визначених критеріальних показників та в результаті констатувального експерименту було виявлено чотири рівні сформованості музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах: низький, середній; достатній, високий.

5. Ефективність процесу формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах можлива шляхом реалізації педагогічних умов, що пов'язані із специфікою позаурочної діяльності та з віковими особливостями учнів-підлітків, а саме: поетапність і систематичність навчально-виховного процесу; педагогічна взаємодія на основі діалогізації; застосування системи навчально-диференційованих завдань; введення варіативних форм діяльності в організацію навчально-виховного процесу позашкільного закладу; перехід від репродуктивних видів музичної навчальної діяльності до самостійного творчого пошуку; створення сприятливого психологічного клімату взаємних стосунків і співтворчості вихованців, повного самоствердження їх духовних сил та інтелектуальних можливостей у навчально-виховному та художньо-творчому процесі.

6. Розроблено та апробовано педагогічні умови та методику формування музичного мислення, що впроваджувалась за трьома етапами (інформаційно-орієнтовним, технологічно-реалізаційним, результативно-узагальнюючим), кожен з яких характеризувався певними метою і завданнями, особливостями змісту та відповідними методами організації музично-творчої діяльності учнів у позашкільних навчальних закладах, що забезпечило розвиток всіх його функціональних складових. В основу методики формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах покладена взаємодія різних засобів педа-

гогічного впливу, а саме: використання традиційних організаційних заходів з урахуванням інтегративного підходу до змістового компонента діяльності хорового, інструментального, хореографічного гуртків, застосування серії навчальних завдань, що диференціювались за ступенем складності як самого музичного матеріалу, так і характеру формування адекватних практичних вмінь, у процесі їх опанування; звернення до народно-танцювального мистецтва, що сприяло актуалізації нестандартного мислення підлітків і зорієнтовувало їх на відтворення змісту художньої образності вокально-хореографічної композиції, проявляючи при цьому їх творчий характер мисленнєвих узагальнень; використання навчально-диференційованих завдань проблемного характеру; введення в практику опанування музичного матеріалу творів сучасних композиторів та значних за обсягом фольклорних доробків; застосування активних методів, проведення тематичних вечорів, концертних виступів серед широкого кола громадськості міста; участь у конкурсах, фестивалях та інших заходах, пов'язаних із визначними датами, застосування варіативних форм концертного виступу, що передбачали б колективне, ансамблеве, індивідуальне виконання конкретної музичної програми.

7. Реалізація визначених педагогічних умов та методики формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах довела її ефективність відповідно до визначених у дослідженні мети і завдань. Результати педагогічних зрізів засвідчили позитивні зміни в якісних і кількісних показниках рівня сформованості музичного мислення підлітків в умовах позашкільної освіти. Крім того, статистична обробка і аналіз експериментальних даних дозволив констатувати позивні зміни як у розвитку музичного мислення підлітків у цілому, так і всіх складових його інтегративно-функціональної системи.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми теорії та методики формування музичного мислення. Зокрема, подальшого вивчення потребують такі питання: залучення інших видів мистецтв як засобу формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах; умови професіоналізації кадрового забезпечення позаурочної виховної діяльності художньо-естетичного спрямування; розробка нових технологій формування музичного мислення особистості.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ І ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Верещак О. М. Теоретичні аспекти художньо-естетичного виховання підлітків у системі позашкільної освіти / О. М. Верещак // Вісник КНУКіМ: Зб. наук. праць Київського національного університету культури і мистецтв. – К., 2004. – Вип.11. – Серія «Педагогіка» – С. 23–27.

2. Верещак О. М. Музичне мислення як предмет наукового дослідження / О. М. Верещак // Вісник КНУКіМ: Зб. наук. праць Київського національного університету культури і мистецтв. – К., 2005. – Вип.13. – Серія «Педагогіка» – С. 15–22.

3. Верещак О. М. Основні принципи позашкільної гуманітарної освіти / О. М. Верещак // Рідна школа. – К., 2005. – Вип. № 12. – С. 61–63.

4. Верещак О. М. Змістовна характеристика структури музичного мислення: теоретичний аспект / О. М. Верещак // Рідна школа. – К., 2006. – Вип. № 9. – С. 56–57.

5. Верещак О. М. Позашкільна діяльність як педагогічна система та соціокультурне середовище / О. М. Верещак // Рідна школа. – К., 2006. – Вип. № 12. – С. 32–35.

6. Ковмір О. М. Методика формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах / О. М. Ковмір // Рідна школа. – К., 2009. – Вип. № 5–6. – С. 28–32.

7. Ковмір О. М. Інноваційні тенденції розвитку музичного мислення підлітків у закладах позашкільної освіти / О. М. Ковмір // Теоретичні та практичні питання культурології: Зб.наук. статей Мелітопольського державного педагогічного університету. – Мелітополь, 2008. – Вип. XXV, ч.2. – С.24–27.

8. Верещак О. М. Проблеми розвитку музичного мислення підлітків у системі позашкільної освіти / О. М. Верещак // Художня освіта і суспільство XXI століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри : Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2004. – С.171–174.

9. Верещак О. М. Концептуальні засади сучасної музичної освіти в контексті європейської інтеграції / О. М. Верещак // Матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. «Україна в контексті євроінтеграції». – Суми, 2005. – С. 35–36.

10. Верещак О. М. Музичне мистецтво як засіб формування духовності підлітків у позашкільній освіті / О. М. Верещак // Духовна культура як домінанта українського життєтворення: Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2005. – Ч. 2. – С. 206–208.

11. Верещак О. М. До проблеми розвитку музичного мислення підлітків / О.М.Верещак // Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства: Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2005. – Ч. 2. – С.20–24.

АНОТАЦІЇ

Ковмір О. М. Педагогічні умови формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – «Теорія та методика музичного навчання» / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2010.

Дисертацію присвячено проблемі формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах. Виділено та обґрунтовано сутність, зміст і функції музичного мислення підлітків, що визначається як динамічно-інтегративна властивість особистості, що характеризується взаємодією і взаємозалежністю пізнавальної, емотивної, аксіологічної, комунікативної, рефлексивної, перетворювальної його функцій у реалізації поліаспектної художньо-творчої діяльності. Визначено критерії, показники та рівні сформованості музичного

мислення підлітків відповідно до змістово-функціональної структурованості та специфіки особливостей досліджуваного феномену.

Розроблено й експериментально перевірено поетапну методику формування музичного мислення підлітків у позашкільних навчальних закладах. Дані, отримані під час дисертаційного дослідження, довели ефективність запропонованої методики формування музичного мислення підлітків.

Ключові слова: музичне мислення, художньо-естетичне виховання, художньо-творча діяльність, позашкільна освіта.

Ковмир Е. Н. Педагогические условия формирования музыкального мышления подростков во внешкольных учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – «Теория и методика музыкального обучения». / Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена проблеме формирования музыкального мышления подростков во внешкольных учебных заведениях. Феномен музыкального мышления определяется как динамическое, интегрированное свойство личности и характеризуется взаимодействием и взаимозависимостью познавательной, эмотивной, аксиологической, коммуникативной, рефлексивной, преобразовательной его функциями в реализации полихудожественной творческой деятельности. Структурно-функциональная организация музыкального мышления является целостной системой, которая функционирует в пределах шести структурно-функциональных ее компонентов, что, с одной стороны, интегрирует структурные компоненты музыкального мышления, а с другой – опосредствует результаты влияния через их функциональные роли.

Внешкольное образование определяется как интегрированная система эстетической социализации, что основывается на принципах гуманистической направленности учебно-воспитательного процесса; сотворчества и сотрудничества; культуротворчества; инкультурации; этноспецифического детерминизма; принципе «педагогики параллельного действия», а также включает целевой, содержательный, информационный, предметный, процессуальный компоненты, и упорядоченное множество действий и операций, обеспечивая непрерывное интеллектуальное развитие личности, привлечение ее к активному процессу овладения культурными ценностями.

В диссертационном исследовании на основе проведения констатирующего эксперимента было определено и научно обосновано критериальный аппарат относительно уровневых параметров сформированности музыкального мышления подростков. Основными критериями сформированности познавательной функции музыкального мышления выступают: мера проявления осознанного постижения художественно-образной концепции музыкального произведения, осознанное определение логико-конструктивного построения музыкального произведения, мера осознанного определения стратегии интерпретации произведения музыкального искусства; эмотивной функции – мера осознанного проникновения в

эмоционально-художественный контекст произведения, мера осознанного определения содержательно-эмоциональной сущности музыкального произведения, мера осознанного определения эмоционально-осмысленной реакции и ассоциационных ощущений на эстетическую доминанту музыкального произведения; аксиологической функции – мера осознания ведущих функций музыкального искусства, мера осознания художественной значимости музыкального произведения, степень наличия ценностно-ориентационных диспозиций в процессе осознания концепции музыкального произведения; коммуникативной функции – мера осмысления процесса художественной коммуникации (наблюдение, коррекция, реализация); мера осознания художественного диалога в полиаспектной художественно-творческой деятельности, проектирование личностного коммуникативного контура в процессе сотворчества; рефлексивной функции – мера самоосмысления индивидуальной деятельности личности в художественно-творческом процессе; самокритичность относительно идей, суждений, умозаключений, связанных с овладением искусства музыки; оценка результатов самореализации в художественно-творческой деятельности, самооценка личностных творческих возможностей; преобразовательной функции – проявления проектировочных средств музыкальной деятельности направленных на достижение превращающей цели; ориентация на поиск и использование способов и приемов музыкально-образного концепта произведения; проникновение в содержание художественной образности произведения и его художественной интерпретации на основах абстрагированного виденья «эталонного образца».

В результате констатирующего эксперимента было выявлено четыре уровня сформированности музыкального мышления подростков во внешкольных учебных заведениях: низкий, средний, достаточный, высокий.

В ходе исследования установлено, что эффективность процесса формирования музыкального мышления подростков во внешкольных учебных заведениях возможна путем реализации педагогических условий, что являются основой для внедрения разработанной методики формирования музыкального мышления подростков: поэтапность и систематичность учебно-воспитательного процесса; педагогическое взаимодействие на основе диалогизации; внедрение системы учебно-дифференцированных заданий; введение вариативных форм деятельности в организацию учебно-воспитательного процесса внешкольного заведения; переход от репродуктивных видов музыкальной учебной деятельности к самостоятельному творческому поиску; создания благоприятного психологического климата взаимоотношений и сотворчества воспитанников, полного самоутверждения их духовных сил и интеллектуальных возможностей в учебно-воспитательном и художественно-творческом процессе.

Проверка результативности проведённой исследовательско-экспериментальной работы проходила на основе сравнительного анализа уровней сформированости музыкального мышления подростков во внешкольных учебных заведениях в экспериментальных и контрольных группах подтвердила эффективность разработанной методики. Статистическая обработка и анализ экспериментальных данных позволил констатировать позитивные изменения

как в развитии музыкального мышления подростков в целом, так и всех составляющих его интегративно-функциональной системы.

Ключевые слова: мышление, музыкальное мышление, художественно-эстетическое воспитание, художественно-творческая деятельность, внешкольное образование.

Kovmir E. N. Pedagogical conditions for development of musical thinking in adolescents in non-school educational establishments. – Manuscript.

The dissertation for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Science, Speciality 13.00.02 – «Theory and methods of musical education» / National Pedagogical University named after G.P. Dragomanov. – Kyiv, 2010.

The topic of the dissertation is the formation of musical thinking in adolescents in non-school educational establishments. This works highlights and evidently justifies the exact nature, content and functionality of musical thinking in adolescents, which is defined as a dynamic-integrative properties of the individual and is characterized by the interaction and interdependence of his cognitive, emotional, axiological, communicative, reflective and transformative functions in the process of implementation of it's multifaceted artistic and creative activities. The dissertation successfully defines the criteria, indicators and levels of development of musical thinking in adolescents in accordance with the semantic-functional structure and specific features of the studied phenomenon.

This work has developed and experimentally verified the effectiveness of pedagogical conditions and methods of forming a phased musical thinking in adolescents in non-school educational establishments. The data obtained during the dissertation research showed the effectiveness of the proposed method of development of musical thinking in adolescents.

Key words: musical thinking, artistic and aesthetic education, artistic and creative activities, non-formal education.

Підп. до друку 31.03.2010. Формат 60x84 $^{1}/_{16}$. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 0,9. Зам. 49.Тираж 100.

Видавець і виготовлювач
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Івана Мазепи, 21.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 2544 від 27.06.2006.